

Inventering av gulfläckig igelkottspinnare *Hyphoraia aulica* på Filehajdar 2015

Inventering av gulfläckig igelkottspinnare *Hyphoraia aulica* på Filehajdar 2015

samt listning och noteringar av övriga intressanta och skyddsvärda fjärilar som påträffats i regionen

Mats Lindeborg

Titel: Inventering av gulfläckig igelkottspinnare *Hyphoraia aulica* på Filehajdar 2015

Rapportnummer: 2015:18

ISSN: 1653-7041

Författare: Mats Lindeborg

Foto omslagsbild: Moss och lavrikt alvar där den gulfläckiga igelkottspinnaren förekommer

Foton baksida: Gynnsamt bryn, och intilliggande kalkbrott

Samtliga foton: Mats Lindeborg

Utgiven av: Länsstyrelsen i Gotlands län

Tryckår: 2015

Tryckeri: Länsstyrelsen i Gotlands län, Visby.

Rapporten finns att hämta i PDF-format på Länsstyrelsens webbplats:

www.lansstyrelsen.se/gotland

Sammanfattning

Filehajdar är ett område som i artsammansättningen av fjärilar visar sig ha mycket höga entomologiska värden. Enbart i detta område har 43 rödlistade fjärilsarter noterats. Det är dock inte välinventerat och det finns ytterligare minst 30 rödlistade arter som bedöms kunna finnas i Filehajdar eftersom de påträffats i närliggande Hejnumhällar och Kallgate. Antalet rödlistade arter i Filehajdar bör därför ligga på omkring 70 – 90 arter, kanske fler, vilket ur ett svenskt perspektiv är mycket högt och sannolikt bland de högre i landet som helhet. Den 18 – 19 april 2015 inventerades området efter gulfläckig igelkottspinnare *Hyphoraia aulica*, en i Sverige mycket sällsynt spinnarfjäril som är rödlistad som starkt hotad (EN) och är knuten till öppna torra marker. Två larver av denna art hittades i de södra delarna av inventeringsområdet och arten konstateras att därmed vara etablerad på alvarmarkerna i Filehajdarområdet.

Andra sällsynta arter som tidigare påträffats här och som är särskilt värda att nämna och i Sverige idag bara är kända från Gotland är grå strimmätare *Horisme aemulata* (EN), svartvit säckmal *Coleophora albella* (EN) och blodtoppblomvecklare *Eupoecilia sanguisorbana* (VU). Arter härifrån som vi genom internationella konventioner har ansvar att bevara är apollofjäril *Parnassius apollo* (NT), svartfläckig blåvinge *Maculinea arion* (NT) och väddnätfjäril *Euphydryas aurinia* (VU).

Slutsatsen blir att Filehajdarområdet i högsta grad är skyddsvärt på grund av det höga antalet rödlistade fjärilsarter som finns här, flera av dem med höga kriterier i rödlistekriterierna, samt att ett flertal av arterna idag bara finns på Gotland eller här har ett starkt fäste jämfört med övriga delar av Sverige.

Inledning

Filehajdar, tillsammans med Hejnumhällar, Kallgate och Bjärshaid, ligger på norra Gotland väster om Slite och är mer eller mindre ”inramat” av socknarna Tingstäde, Othem, Boge och Bäl. Det är ett stort område med bland annat tallskog, alvar- och våtmarker. Det är sedan länge känt som ett entomologiskt mycket intressant område med flera insektsarter som i Sverige nästan bara är kända därifrån eller där har starka populationer. Flera av dem är rödlistade.

Bild 1. Typiskt område i Filehajdar: tallskog och alvarmark.

I området finns en ovanlig fjärilsart; gulfläckig igelkottspinnare *Hyphoraia aulica* (EN). Det är en relativt stor fjäril, ca 35 – 45 mm i vingspann. Framvingarna är bruna med vitgula fläckar, medan bakvingarna är ockragula med stora svarta fläckar. Arten är i Sverige känd i några landskap från Skåne till Uppland samt Öland och Gotland. Den har alltid ansetts som sällsynt i Sverige, men bedöms ha gått tillbaka och blivit ännu ovanligare på grund av igenväxningen av öppna marker. Idag är den känd från nordvästra Skåne, södra Halland, Öland och Gotland. Helt nyligen har den överraskande blivit funnen på två lokaler i Södermanland. Fjärilen som huvudsakligen flyger i juni påträffas väldigt sällan. Oftare finner man dess larv som kan hittas från hösten, men främst från tidig vår fram till maj. Den lever på mycket torra, öppna marker, gärna med ganska stort inslag av buskar. I sydvästra Sverige finns den även på öppna sanddynmarker. Larven är 35 – 40 mm lång, svartbrun med lång svart behåring, samt med lite rödbrun behåring på sidorna. Den är polyfag, dvs har ingen specifik värdväxt, och kan hittas krypande och ätandes på växter lite var som helst på dess förekomstlokaler.

Syftet med inventeringen var i huvudsak att konstatera mer av arten från området genom att inventera den i larvstadiet. Även observationer av andra skyddsvärda arter var önskvärt. Inventeringen genomfördes inom ett område på Filehajdar under två dagar den 18 – 19 april 2015.

Beskrivning av området

Lokalen för inventering redovisades på kartmaterial från Gotlands länsstyrelse. Området omfattade ca 30 – 40 hektar. Det är talldominerat, delvis ren tallskog som är mer eller mindre gles. Stora delar består även av alvarmark som är ganska dominerad av moss- och lavflora, men här finns också några fuktängar. Av kärlväxter som är intressanta ur entomologisk synpunkt som värdväxter för ett antal fjärilsarters larver kan nämnas backtimjan, fält- och nipsippa, fältmalört, solvända, spåtistel, vit fetknopp och ängsvädd.

Bild 2. Fuktäng i nordvästra delen av området. Här flyger troligen väddnätfjärilen under försommaren.

Metodik

Inventeringen av gulfläckig igelkottspinnare utförs helt enkelt genom att under dagtid sakta gå omkring i dess livsmiljö, i detta fall öppen alvarmark, och spana efter larver som sitter i markvegetationen eller kryper omkring. Vid gynnsam väderlek var även ljusfångst med duk och lampor efter nattflygande insekter planerad.

Resultat

Ljusfångsten ställdes in på grund av kylig väderlek. Nordliga kyliga vindar bidrog till att temperaturen aldrig nådde 10 grader, vilket skulle innebära en kylig natt som troligen inte skulle locka några insekter överhuvudtaget. Tidpunkten på året i denna miljö är dessutom inte heller optimal eftersom det inte finns så många arter som har sin flygtid då. Först i skiftet maj – juni börjar det kläckas rödlistade arter som är av intresse att inventera.

Fuktängarna såg intressanta ut då det fanns gott om fjolårsstänglar av ängsvädd *Succisa pratensis* som är värdväxt för väddnätfjärilen *Euphydryas aurinia* och denna dagfjärilsart finns också mycket riktigt här (Dennis Nyström pers. medd.).

Bild 3. Ytan där larven i sydöstra delen hittades. Den ses inringad i mitten i nedre delen av bilden.

Larven till gulfläckig igelkottspinnare är nyckfull i sitt uppträdande och även om den är känd från en lokal är det långt ifrån alltid som man hittar den där trots idogt sökande. Första dagen hittades inte någon larv under inventeringen trots att två personer sökte i området. Andra dagen var det bara en person som inventerade, men då hittades två larver tidigt på förmiddagen. En av larverna hittades i anslutning till mycket öppen mark i sydvästra delen av området medan den andra hittades i en glänta i en buskrikare yta i den sydöstra delen. Båda blev funna i närheten av buskar och träd i ganska hållrik mark som var dominerad av lav- och mossflora.

Bild 4 och 5. Larven som hittades i den sydöstra delen.

Diskussion

Det är ingen tvekan om att Filehajdar-området har mycket höga entomologiska värden vad gäller fjärilar. Hela 43 rödlistade arter är noterade för området, och i de högre klassningarna är det 3 st med kriteriet starkt hotad (EN) och 4 st som är sårbara (VU). Övriga är klassade som missgynnade (NT). Till detta ska tilläggas de 35 rödlistade arterna, varav 7 st som är klassade som sårbara (VU), som noterats från områdena Hejnumhällar, Kallgate och Bjärshajd.

Sannolikt finns i stort sett alla dessa arter även på Filehajdar eftersom miljöerna är detsamma och avstånden mellan är korta; någon till några få km. Det finns ytterligare minst 20 rödlistade arter som påträffats på Gotland som ännu inte noterats i detta område, men bedöms kunna finnas där då det rör sig om arter som förekommer i öppna torra miljöer, bland annat på alvarmark.

Ett enskilt område i denna region som innefattar bland annat Filehajdar och Hejnumhällar kan alltså hysa mellan 70 – 90 rödlistade fjärilsarter, kanske fler. I ett svenskt perspektiv är det en mycket hög siffra och bör ligga bland de högre av enskilda områdena i landet som helhet. Hela området är därför ytterst skyddsvärt för att bevara det stora antalet rödlistade arterna som finns här. Några av dessa har vi dessutom ett ansvar för då de omfattas av internationella konventioner.

Det är även viktigt att entomologer fortsätter att besöka området, både för att bevaka de rödlistade hotade arterna som finns här, men även för att det finns mer av området att utforska och nya arter som kan bli upptäckta. Det finns ett flertal arter i grannländerna, ännu ej är påträffade i Sverige, men som mycket väl redan nu kan finnas i detta område eller med tiden vandra hit och etablera sig. Enskilda inventeringar ger en fingervisning av vad som finns i ett område, men insektsfaunan är dynamisk och kan förändras med tiden, samtidigt som det finns arter som är svårupptäckta och det kan krävas många besök innan de blir påträffade. Frekventa besök är därför nödvändiga för fortlöpande bedömningar av skyddsvärda områden, öka kunskapen i dessa samt som en stor hjälp i utformandena av dess skötselplaner.

Litteratur

Artdatabanken 2015. Rödlistade arter i Sverige 2015. – Artdatabanken, SLU, Uppsala.

Hausmann, A. & Viidalepp, J. 2012. The Geometrid moths of Europé. Volume 3. – Apollo Books.

Karsholt, O. & Razowski, J. 1996. The Lepidoptera of Europé – A Distributional Checklist. – Apollo Books.

Mossberg, B. & Stenberg, L. 2003. Den Nya Nordiska Floran. – Wahlström & Widstrand.

Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. Fjärilar: Bronsmalar – rullvingemalar. Lepidoptera: Roeslerstammiidae – Lyonetiidae. 2011. – Artdatabanken, SLU, Uppsala.

Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. Fjärilar: Dagfjärilar. Lepidoptera: Hesperiiidae – Nymphalidae. 2005. – Artdatabanken, SLU, Uppsala.

Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. Fjärilar: Ädelsspinnare – tofsspinnare. Lepidoptera: Lasiocampidae – Lymantriidae. 2006. – Artdatabanken, SLU, Uppsala.

Svensson, I., Gustafsson, B., Imby, L., Elmquist, H., Hellberg, H. & Palmqvist, G. 1994. Catalogus Lepidopterorum Suecicae. – Entomologiska föreningen, Stockholm.

Bilaga

Särskilt intressanta arter påträffade i Filehajdarområdet (8 arter)

Apollofjäril *Parnassius apollo apollo* (NT). På Gotland förekommer denna som den så kallade ”gotlandsapollon”; en underart som är mindre och något annorlunda i utseendet jämfört med den som förekommer på fastlandet. Arten är spridd och inte särskilt ovanlig på Gotlands alvarmarker men är förtecknad enligt internationell konvention, fridlyst enligt EU-direktiv och finns även med i IUCN:s globala rödlista.

Blodtoppblomvecklare *Eupoecilia sanguisorbana* (VU). Denna art är i Sverige endast funnen på Gotland. Dess värdväxt blodtopp *Sanguisorba officinalis* är där ganska utbredd och inte ovanlig jämfört med övriga landet där den är sällsynt och fåtalig. Fjärilen omfattas i Sverige av ett åtgärdsprogram för hotade arter. Arten är känslig för slåtter och bete under larvperioden då den lever i blomhuvudena av värdväxten.

Grå strimmätare *Horisme aemulata* (EN). Denna art upptäcktes först på Gotska Sandön 1960 och det skulle dröja närmare 20 år innan den hittades på Gotlands fastland. Förekomsten tycks vara ganska koncentrerad till Hejnum och Filehajdar-regionen och endast några få fynd är kända utanför detta område. Arten är internationellt ganska sällsynt med isolerade utspridda populationer i Europa. Den förmodas i sitt norra utbredningsområde leva på fältsippa *Pulsatilla pratensis* och ruta *Thalictrum* sp. På Gotland skulle även nipsippa *Pulsatilla patens* kunna vara tänkbar som värdväxt. Sannolikt är även denna art känslig för hårt betetryck.

Bild 6. Fältsippa, *Pulsatilla pratensis*. Trolig värdväxt för grå strimmätare.

Gulfläckig igelkottspinnare *Hyphoraia aulica* (EN). Se text i inledande del. Även denna art är känslig för hårt betestryck, särskilt vid tidigt bete som börjar redan på våren. Observationer tyder på att den gynnas av skyddande buskar och det bör därför lämnas kvar en hel del buskar och bryn vid röjningar. Ett åtgärdsprogram finns framtaget.

Mörk rosenvecklare *Notocelia tetragonana* (NT). Detta är en egendomligt sällsynt art som lever på halvöppna marker med rosor *Rosa* sp. I Sverige är den bara påträffad ett fåtal gånger i Närke, Uppland och på Gotland.

Svartfläckig blåvinge *Maculinea arion* (NT). I Sverige har arten sina starkaste fästen på Öland och i synnerhet på Gotland där den är spridd på alvarmark över hela ön. På fastlandet har arten nästan helt försvunnit utom i Skåne där den finns lokalt i de östra och mellersta delarna. I larvstadiet lever den först på backtimjan, men under det mesta av levnadstiden i ett symbiosförhållande med rödmyror i deras bon. Liksom de båda föregående är den förtecknad enligt internationell konvention, fridlyst enligt EU-direktiv och med på IUCN:s globala rödlista. Fjärilen omfattas i Sverige av ett åtgärdsprogram för hotade arter.

Svartvit säckmal *Coleophora albella* (EN). Arten är i Sverige känd från Småland, Uppland, Öland och Gotland, men är numera bara känd från några få lokaler på Gotland. Arten lever i larvstadiet på backglim *Silene nutans* och tjärblomster *Lychnis viscaria*. Sannolikt har den gått tillbaka i landet på grund av den förändrade markanvändningen med slätterängens upphörande och igenväxningar. På Gotland gynnas arten av de öppna alvarmarkerna där backglim finns. Fjärilen omfattas i Sverige av ett åtgärdsprogram för hotade arter. Arten är mycket känslig för hårt betestryck då larven lever i frökapslarna. Detsamma gäller även för de rödlistade arterna av nejlikflyn *Hadena* sp. vars larver också lever i blommor och frökapslar av nejlikväxter.

Bild 7. Fuktängen i sydöst söder om vägen. Här behöver röjas från tall och en del enbuskar.

Väddnätfjäril *Euphydryas aurinia* (VU). Denna är ganska begränsad i sin utbredning på Gotland där den förekommer på den norra och mellersta delen. Arten flyger på fuktig öppen mark med värdväxten ängsvädd *Succisa pratensis*. Den är funnen på de fuktiga ängarna i sydöstra delen av de inventerade områdena, men det finns även fuktängar med ängsvädd i nordvästra delen där den sannolikt finns.

Viss röjning är nödvändig för att gynna arten på några av ängarna. Framst i sydöstra delen och där särskilt på södra sidan av vägen där tallskog och enar börjar ta över. Framst bör ett antal tallar där tas ned och om det finns täta bestånd av enbuskar bör även dessa glesas ut. Det är dock viktigt att spara ett antal enar, även mycket lågväxta, då fjärilen gärna sitter på dessa samt att de utgör vindskydd. Arten är känslig för hårt betestryck och om fuktängar ska betas är det viktigt att det sker mycket extensivt. Ett intensivt bete på en fuktäng kan skada marken så mycket att det tar flera år att återhämta floravärdena. Det kan också vara nödvändigt med fällindelning för att låta delar vila från betestryck. Även väddnätfjärilen är förtecknad enligt internationell konvention och fridlyst enligt EU-direktiv. Fjärilen omfattas i Sverige av ett åtgärdsprogram för hotade arter.

Bild 8. Gynnsam miljö för väddnätfjäril på fuktängen i sydöstra delen norr om vägen. Här finns öppna miljöer men också skydd i form av skyddande träd och buskbryn.

Övriga rödlistade arter noterade från Filehajdar enligt Artportalen (35 arter).

DAGFJÄRILAR

Mindre blåvinge *Cupido minimus* (NT)
Silversmygare *Hesperia comma* (NT)
Ängsnätfjäril *Melitaea cinxia winbladi* (NT)
Väpplingblåvinge *Polyommatus dorylas* (NT)

BASTARDSVÄRMARE, SVÄRMARE och SPINNARE

Gulpannad lavspinnare *Eilema pygmaeolum* (NT)
Svävfluglik dagsvärmare *Hemaris tityus* (NT)
Sexfläckig bastardsvärmare *Zygaena filipendulae* (NT)
Större borstspinnare *Setina irrorella* (NT)

MÄTARE

Allmän purpurmätare *Lythria cruentaria* (NT)
Blåfläckad lövmätare *Scopula decorata* (NT)
Hedmätare *Selidosema brunnearia* (NT)
Längsbandad strimmätare *Horisme vitalbata* (NT)
Mårefältmätare *Epirrhoe galiata* (NT)
Piltecknad fältmätare *Gagitodes sagittata* (NT)
Snedstreckad fältmätare *Perizoma bifaciata* (NT)
Sorgklädd fältmätare *Epirrhoe hastulata* (NT)
Svartbrun klaffmätare *Philereme transversata* (NT)

NATTFLYN

Allmänt nejlikfly *Hadena bicruris* (NT)
Bandjordfly *Euxoa vitta* (NT)
Dvärgängsfly *Photodes captiuncula* (NT)
Gråaktigt kärrängsfly *Athetis gluteosa* (NT)
Jungfrulinfly *Phytometra viridaria* (NT)
Ligusterfly *Craniophora ligustri* (NT)
Violettbrunt jordfly *Euxoa recussa* (NT)

MOTT

Enkelsprötat timjansfjädermott *Merrifieldia tridactyla* (NT)
Gördelljusmott *Pyrausta cingulata* (VU)
Krokbandat timjansmott *Pempeliella dilutella* (NT)
Rakbandat timjansmott *Pempeliella ornatella* (NT)
Sidengult ängsmott *Paratalanta hyalinalis* (NT)
Svart ljusmott *Pyrausta nigrata* (NT)

VECKLARE

Hybnerrotvecklare *Pelochrista huebneriana* (NT)
Större vitbandvecklare *Xerocnephasia rigana* (VU)

MALAR

Alvarantennmal *Nemophora dumerilella* (NT)
Grovfjällig fältmalörtssäckmal *Coleophora succursella* (NT)
Jungfrulinpraktmal *Hypercallia citrinalis* (NT)

Särskilt intressanta arter kända från området Hejnumhällar, Kallgate och Bjärshaid som bedöms kunna finnas i Filehajdar-området (3 arter).

Aristotelia "gotlandica". Det är osäkert om detta är en egen art eller en isolerad form av den vanliga arten blystrimmig ljunngmal *Aristotelia ericinella*. Den vanliga arten är känd från nästan hela Sverige, medan denna form bara är känd från Gotland där den är vanlig på alvarmarkerna i Hejnum-regionen. Det har inte heller hittats någon utländsk motsvarighet till "gotlandica". Detta skulle alltså kunna vara en endemisk art eller en unik gotländsk ras av den vanliga arten.

Bitterfibbleblomvecklare" *Cochylis hybridella* (ej rödlistad). I Sverige är arten bara etablerad på Gotland, där den finns spridd över hela ön. På fastlandet är den bara funnen enstaka vid få tillfällen, sannolikt fjärilar som flugit över från Gotland eller utlandet. Den är knuten till värdväxten bitterfibbla *Picris hieracioides* som är vanlig på Gotland, men mycket ovanlig på svenska fastlandet och saknas på Öland.

Ramslökmal *Acrolepiopsis betulella*. (DD). En internationellt mycket sällsynt art som är påträffad i få europeiska länder. Färre än tio svenska individer är kända, alla från Hejnum och Bogeområdet. Dess larv lever på ramslök *Allium ursinum*.

Övriga rödlistade arter kända från området Hejnumhällar, Kallgate och Bjärshaid enligt Artportalen och som sannolikt även finns i Filehajdar-området (32 arter)

DAGFJÄRILAR

Kattunvislare *Pyrgus alveus* (VU)

MÄTARE

Grå klaffmätare *Philereme vetulata* (NT)

Snedstreckad lövmätare *Scopula virgulata* (VU)

Timjemalmätare *Eupithecia distinctaria* (VU)

NATTFLYN

Gulbrunt nejlikfly *Hadena perplexa* (NT)

Kalkfly *Tyta luctuosa* (NT)

Norskt jordfly *Euxoa adumbrata* (NT)

Olivbrunt nejlikfly *Hadena albimacula* (NT)

Vackert nejlikfly *Hadena confusa* (NT)

MOTT

Dubbelbandat ljusmott *Pyrausta ostrinalis* (NT)

Grått ekbladsmott *Acrobasis sodalella* (NT)

Kattfotfjädermott *Platyptilia tesseradactyla* (VU)

Klofibblefjädermott *Chrombrugghia distans* (NT)

Ojämsprötat timjansfjädermott *Merrifielda leucodactyla* (NT)

Prydligt molnmott *Khorassina compositella* (NT)

Skiktdynemott *Apomyelois bistriatella* (NT)

VECKLARE

Agmyrvecklare *Aterpia sieversiana* (VU)

Bitterfibblefrövecklare *Eucosma balatonana* (NT)

Krisslerotvecklare *Pelochristamollitana* (NT)

Mindre gulfläckgrävecklare *Eana derivana* (NT)

MALAR

Askbrunmal *Zelleria hepariella* (NT)

Guldfläcpraktmal *Decantha borkhausenii* (NT)

Käringtandsvärgmal *Trifurcula cryptella* (NT)

Ljusringad backglimsäckmal *Coleophora nutantella* (NT)

Ljusbröstad morotplattmal *Depressaria douglasella* (VU)

Sandklövernålpalmar *Dichomerus limosellus* (VU)

Sikelspetsad timjansäckmal *Coleophora lixella* (NT)

Solvändebladmal *Teleiodes sequax* (NT)

Solvändebrokmal *Mompha miscella* (NT)

Solvändefotpalpmal *Mesophleps silacella* (NT)

Större backglimsäckmal *Coleophora galbulipenella* (NT)

Vi tar Gotland längre

- i dialog och med helhetssyn

Länsstyrelsen ska se till att regeringens och riksdagens beslut, som påverkar länet, får så bra effekt som möjligt. Länsstyrelsen är den mest mångsidiga av Sveriges myndigheter. Våra ansvarsområden och vår kompetens spänner över hela samhällsområdet.

Vi arbetar med:

- att ge råd och information
- att bedriva tillsyn och kontrollera att olika verksamheter följer lagar och riktlinjer
- att ge tillstånd, pröva överklaganden av kommunala beslut och sammanställa information
- att samordna länets krafter genom att ta initiativ till olika möten och aktiviteter
- att ge bidrag till verksamheter av olika slag.

Läs mer på www.lansstyrelsen.se/gotland